

KNJIGA O BLAMU

(Oto Horvat: *Noćna projekcija*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2021)

Teško je, skoro nemoguće, voditi u ringu književnosti borbu s prošlošću i pobediti. Još teže je pobeći od tradicije i biti bolji od nje. Ipak, čini se da je najteže vratiti se unazad, u svoju i tuđu prošlost i opus, i uraditi nešto drugačije, kvalitativno naprednije i uspeliije. Bilo da se radi o ranijim naslovima koje su publika i kritika dočekali pohvalno ili pak o delima drugih koja su postala deo kolektivne lektire i kanona, stvoriti nešto „novo“ na osnovu „starog“, a da to novo ne deluje kao već viđeno – taj postupak zahteva mnogo pažnje i pomalo sreće. Upravo tim tragovima svog i tuđeg ranijeg rada kreće se Oto Horvat u romanu *Noćna projekcija*, pokušavajući da ostane u dosluhu s prošlošću, ali i da ode, makar korak ili dva, u budućnost.

Šta evocira autor u ovom delu, i na koje aspekte prošlosti i kanona se nastavlja? Ukratko, radi se o ispovesti pripovedača koji se vraća iz Firence u Novi Sad na nekoliko dana, u posetu majci, želeći da sazna više o sopstvenoj porodici, o generaciji svojih roditelja i njihovih roditelja, i da na taj način pronikne dublje u sopstveni identitet i pokuša da samog sebe bolje razume. Ta identitetska potraga je, uz fizičku potragu uslovljenu činom putovanja u nepoznate predele, verovatno jedna od najstarijih i najpoznatijih potraga u istoriji književnosti, i pisati o njoj u današnjim vremenima moglo bi lako da pređe u domen opšteg mesta. No, odabirom nekoliko preciznih detalja – prostora u kojem se radnja odvija, vremena odvijanja primarnog dela radnje, fizičkih karakteristika roditelja i uloge porodice u vremenu pre i tokom Drugog svetskog rata – narator uspeva da u ovoj priči postigne dovoljnu dozu jedinstvenosti i upečatljivosti koja je neophodna ne samo za skretanje pažnje čitalaca, već i za samu čitljivost i uspeh teksta. Ova potraga je, sasvim očekivano i uobičajeno, bezuspešna, a dani koje junak provodi u pretraživanju arhivske i bibliotečke građe pretvaraju se u izgubljeno vreme koje mu ne daje nikakve odgovore. Tek poslednje večeri pre povratka kući, on se budi iz stanja obamrlosti usled neuspeha svoje misije i odlazi u grad, na ulicu, među ljude, željan odgovora i akcije: „U beskrajni limb. U duboke procepe prošlosti. U potisnute mape sećanja. U mašineriju noći i nostalgije.“ Nekoliko narednih noćnih sati, kojima je posvećeno dve trećine romana, dočaravaju njegovu potragu za istorijom porodice, oca i samog sebe, ali i za prošlošću Novog Sada, SFRJ, poratnog poretka i društvenog sistema koji je iznedrio članove njegove porodice i nametnuo im život koji su vodili. Ta celonoćna potraga čini i srž *Noćne projekcije* i u maniru psihijatrijskog ispitivanja samog sebe – metode poznate iz prethodnog Horvatovog romana *Sabo je stao* – nudi pripovedaču priliku da se priseti odgovora koje traži. Jer oni su tu, u njemu, zakopani i sakri-

veni iza godina ćutanja i negiranja stvarnosti, i potrebno je samo pronaći pravi okidač za njihovo prikazivanje i povratak u svest junaka.

Noćna vožnja biciklom po Novom Sadu možda se ne čini kao pravi način da se taj postupak izvede, i sigurno nije najlakši pristup koji je autor mogao da izabere, ali svakako jeste među najadekvatnijim. Tim sredstvom moguće je, naročito noću, stići s jednog kraja grada na drugi mnogo brže i spretnije nego drugim vrstama prevoza, a upravo je to neprestano kretanje u cikcak maniru, slično tehnici toka svesti u književnosti, potrebno naratoru da bi što više video, osetio, upio i primetio, i onda se, na osnovu tih utisaka, vratio u prošlost i došao do odgovora koje je tražio i rešenja za porodične misterije koje su ga opsedale decenijama. Na njegovoj trasi javljaju se, kao na traci, rođaci, zaboravljeni prijatelji i slučajni prolaznici, kao i ulice kojima se kretao u detinjstvu i mladosti, prostori na kojima je doživljavao avanture, te gradski lokaliteti koji su mu obrazovali ličnost. Svi ti susreti s ljudima, zgradama i prostorima nude mu mogućnost povratka unazad i rekapitulaciju događaja na koje nije pomišljao od vremena kad su se odigrali. Međutim, pokrenuvši točkove sećanja, ovo keruakovsko lutanje na putu po rodnom gradu daje mu do znanja da je sve već bilo tu, te da je jedino neophodno vratiti se unazad i suočiti s prošlošću. No, to se u ovom romanu, za razliku od razgovora s terapeutom u prošlom, odvija u unutrašnjim pitanjima i odgovorima junaka. Narativ je pun njegovih preispitivanja – od toga da li je uopšte trebalo da dolazi u Novi Sad i šta on radi tamo, do toga kako će razumeti sve ono što je spoznao o sebi i na koji će način to promeniti njegovu budućnost – i zbog toga se može čitati kao istraživanje mogućih odgovora na mnogobrojne dileme koje ga opsedaju.

U simboličnom središtu tih preispitivanja i dilema nalaze se, posve očekivano, sudbine pripovedačevih roditelja: majka još uvek živi u Novom Sadu, a otac proganja junaka iz smrti. Oboje obeleženi fizičkim deformitetima – on je imao grbu na leđima, a ona jednu kraću nogu – i tragičnim posleratnim sudbinama, njegovi roditelji su simboli jednog vremena i društva koje nastaje na ruševinama ratnih godina. Ocu je, kao figuri koja nije prisutna u stvarnosti već samo u sećanjima i pričama, dodeljeno povlašćeno mesto u romanu, naročito zato što je njegov život obeležen seksualno devijantnim ponašanjem, begom od porodice, razvodom od majke protagoniste i neprijatnim epizodama koje traumatično utiču na njihovog sina. Horvat je svestan važnosti koju otac ima u psihi pripovedača i stoga pokušava da osvetli njegovu ličnost iz više različitih uglova: iz perspektive sina, bivše supruge, bliskih rođaka, nasumičnih prolaznika i dokumenata koji ostaju nakon njegove smrti. Svi ti delovi slagalice slažu se u nekoherentnu i fragmentarnu sliku specifične ličnosti – pijanca koji, usled problema s alkoholom, vodi raskalašan život za koji krivi ratno dezerterstvo sopstvenog oca koji beži od porodice na sličan način kao i on sam. Breme koje očeva figura ostavlja na njegov život presudno utiče na psihi naratora i on je od detinjstva obeležen njegovim izgledom i ponašanjem, i kao da celog života čeka trenutak kad će se pretvoriti u njega. Najzad, u očevom ispovednom monologu koji nije ni potpuno autentičan – „Da, da, da je moj otac živ, na mnoga pitanja bih protekle nedelje lakše dobio odgovor. Rekao bi mi, na primer...” – junak zamišlja šta bi sve otac mogao da mu kaže o svom detinjstvu, životu i deformitetu. Najzad, pripovedač shvata da grba koja se nameće kao očeva

primarna fizička odlika nastaje kao posledica posleratnog stresa usled pritiska društva i činjenice da je otac ostavio porodicu i odabrao novi život daleko od domovine:

Nisam bio kažnjen samo grbom, nego i time što sam bio drugačije drugačiji. Zbog oca. Normalno. Šta ti misliš. Gledali su nas kao kugu. Državni neprijatelji. Šta ja znam. Svašta su nam neki dobacivali. A meni naravno i Grbavi, grbavi. Ne znam šta mi je više jelo džigericu. Možda ipak više to što nas je tata ostavio. [...] Ti to ne možeš da razumeš. Niko ne može. Meni je grba izrasla zbog svega toga. Brige odraslih nisu za decu. Stid. Bol. Osetiti se ostavljenim. Izdanim. Baš tako kako si čuo. Da mi je neko rekao da je to moguće, pomislio bih da je lud, ali evo moguće je. Ja sam ti dokaz da ne moraš da se rodiš s grbom, izraste ona i sama zbog, šta ja znam.

Uzrok svega je, dakle, obeleženost činjenicom da pripada nesrpskoj porodici i da je otac sramno napustio domovinu, a ta nacionalna drugost dovela je do psihičkih i fizičkih trauma, i na kraju do groteskne promene i hendikepa koji obeležava njegovu svakodnevicu. On se reflektuje na život Horvatovog protagoniste koji stupa u roman noseći ogroman ranac na leđima koji se kasnije pretvara u imaginarni teret pritiskujuće prošlosti i surove sadašnjosti, i s njim je na svakom koraku. S druge strane, on je, u nedostatku očinske figure, odrastao s „blago šepavom majkom velikih grudi koje su svi primećivali“, te je i njena obeleženost puna simbolike. Ona ne razmišlja o implikacijama svog izgleda, ali se svejedno oseća neadekvatno i nedovoljno dobro, što uzrokuje psihički disbalans koji je slikovito predstavljen jednom kraćom nogom i šepavim hodom. Uprkos tome, ona pokušava da sebi obezbedi prijatnu egzistenciju, čak i pri kraju života, i stoga neprestano gomila skupocene cipele koje nikad neće nositi i ponaša se na način koji jedino njoj odgovara. Negativne fizičke odlike oba roditelja se ponavljaju i kod pripovedača (rođen je sa zečjom usnom i pati od šepavosti), dok mu kasnije raste metaforična grba koja preslikava njegovo unutrašnje stanje svesti i traume koje ga prate.

Još jedna od tih trauma je i gubitak sestre koji u *Noćnoj projekciji* zauzima naročito mesto. Život Marte, pripovedačeve sestre, mapiran je nekolicinom njenih lirski nabijenih ispovednih monologa koji su grafički predstavljeni svetlijom bojom slova i prelomom koji više podseća na poeziju nego prozu. U tim segmentima se otkriva da je ona rođena mrtva i da je svedena samo na glas i mogućnost analize stvarnog sveta i odnosa koji vladaju u njima, kao i na promatranje ponašanja i promena koje nastaju unutar članova njene najuže porodice. Ona kao da je sve vreme u ulozi pripovedačevog anđela čuvara, ali ne uspeva da ga spasi od tragedija koje ga prate i koje mu se naknadno vraćaju. Ovi solilokvijski pasaži rastu u najpotentnije i najsnažnije delove romana koji ga približavaju delu *Sabo je stao*, ali i drugim vrhuncima savremene domaće produkcije. Njen isprekidani dah i govor lišen svake koherentnosti daje čitaocu potrebne podatke kojima se zaokružuje istorija porodice i svih veza koje je trasiraju, ali i pri svakom pomenu Marte u razgovoru junaka s roditeljima otvara se novo interpretativno polje i imaginarni postupak kojim ona postaje drugi pripovedni glas romana, skoro jednako važan za razvitak i završetak radnje kao i onaj primarni. Naposljetku, i njen glas iz *off*-a i prostor limba koji zauzima mogu se smatrati hendikepom koji je

u ravni s drugim fizičkim nedostacima junaka, dok sestra raste u najprimetniji (paradoksalno, pošto jedina ona nije primetna) dokaz porodičnog usuda koji ih sve prati. Takođe, ovi segmenti pokazuju i mogućnosti jezičkih igara kojima se Horvat bavi i koje, naročito u ovakvoj postavci radnje i oblikovanju junaka, postaju upečatljiv način izražavanja osobe koja i jeste i nije deo stvarnog sveta, ali i označavaju put kojim bi proza ovog autora mogla da se kreće u budućnosti jer sloboda koju omogućavaju poezija i pesma u prozi odgovara piščevim idejama i namerama koje donosi u romanesknom tekstu.

Premda ne potpuno bez mana, ovaj roman staje u red proze koja tematizuje prostor Novog Sada i pruža jedan od novijih odgovora delima Aleksandra Tišme koja se nameću kao početna tačka velikog broja novovekovnih stvaralaca tog grada. *Noćna projekcija* može se opisati kao nova knjiga o blamu, ali ne o Miroslavu Blamu, već o blamu, sramoti i stidu koji su posledica istih onih događaja koji su obeležili istoimenog Tišminog junaka. Ovim romanom Oto Horvat odlazi korak dalje od zbirke priča *Kao Celanovi ljubavnici*, naročito na planu analize prirode sećanja i psihologizacije junaka, a pitanja odnosa prema gradu i jeziku naznačavaju moguće pravce razvoja proze koju čitaoci mogu da očekuju od njega.